

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTEKU NIEMUCHOMEGO NIEWPISANEGO DO REJESTRU ZABYTEKÓW

3. Miejscowość
CZELADŹ WIELKA

1. Nazwa

Historyczny układ ruralistyczny wsi

2. Czas powstania

ok. 1300, 1775, 1945

9. Materiały graficzne

4. Adres (ulica, nr posesji)

5. Przynależność administracyjna

Województwo **DOŁNOŚLĄSKIE**

Powiat **GÓROWSKI**

Gmina **WĄSOSZ**

6. Współrzędne geograficzne

51°34'12"N 16°38'02"E

7. Użytkowanie obecne
mieszkalne
rolnicze

8. Stan zachowania

4

10. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie

Poprzednie nazwy miejscowości: Dorf Tscheletz (1288), Czhelacz (ok. 1300), allodium in Selescovic (1328), in Tschelazen (1332), pago Schelassen (1670), Tschelosen (1687/88), Tschilesen (1787), Gepidau (1937).
Przysiółek Czeladzi Wielkiej: Stefanów – Friedrichshof

Historia wsi i dóbr: Wieś o rodowodzie średniowiecznym wymieniona w wykazie miejscowości obowiązyanych do opłacania dziesięciny biskupstwu wrocławskiemu (XIV). Niemniej jednak najwcześniejszym właścicielem majątku w Czeladzi Wielkiej jest rodzina von Schier wzmiankowana w 2 poł. XVI i 1 poł. XVII w., po niej dobro przeszło na Albrechta Węgierskiego. W XVII - XVIII w. jako właściciel wymieniony jest Adam von Stossel z Głobic, w latach 80 - tych XVIII w. - major von Seidel, zaś w latach 1891 - 1906 - Gottlieb Walter. W 1906 r. majątność kupił Paul Rieger z Naratowa, w rękach tej rodziny Czeladź pozostała do 1945 r. Ostatnią właścicielką była Therese Schack z domu Rieger (1937). W opisie Zimmermanna (1787) Czeladź była średniej wielkości wsią z folwarkiem, kościołem ewangelickim, szkołą i plebanią. W okresie 1775 - 1804 przy drodze w kierunku Baranowic funkcjonowała winnica Christophä Rausera. W latach 1765 - 1787 odnotowano: 10 kmieci, 13 - 16 zagrodników, 2 wolnych (od pańszczyzny), 6 - 12 chałupników oraz 4 rzemieślników. Ogółem liczba mieszkańców wynosiła 272 osoby. W 1845 r. na terenie miejscowości znajdował się pałac z folwarkiem, kuźnia, wiatrak, gorzelnia, browar, młyn konny i 43 domy. Ogólna liczba mieszkańców w tym czasie wynosiła 340 osób, w tym 2 szewców. W skład majątku wchodziły folwarki Stefanów (Friedrichshof) i Kruste z owczarnią oraz wieś Baranowice. Podstawę utrzymania stanowiła gospodarka rolna, hodowla owiec i bydła, przemysł browarniano-gorzelniany oraz w niewielkim stopniu rzemiosło. Obecny zespół folwarczny został ukształtowany w 2 poł. XIX w.

Czeladź Wielka położona jest na zachodnim krańcu gminy, przy lokalnej drodze, ok. 4 km na północny-zachód od Kowalowa. Pierwotnie składała się z części gospodarczej i rezydencjonalnej, po której pozostałością jest park ze stawem (lokalizacja dworu nie jest znana). Część północną stanowi zabudowa zagrodowa skupiona wokół placu utworzonego przez rozwidlenie dróg, na którym usytuowany jest kościół. W południowej części, w łuku drogi Wąsosz - Jemielno, znajduje się duży folwark ze spichlerzem. Budynki historyczne (ze schyłku XIX i pocz. XX w.) parterowe, z dwuspadowymi dachami krytymi dachówką ceramiczną.

Bibliografia:

- Adressbuch des Grundbesitzes in der Provinz Schlesien, Berlin 1937
- Buße S., Eisenbahnen in Schlesien, Egglham 1989
- Knie J., Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dorfer, Flecken, Stadte und anderen Orte der konigliche Preussische Provinz Schlesien, Breslau 1845
- Kwartalnik Górowski 1/2003, red. Z. Hanulak, Góra 2003
- Regesty Śląskie, red. W. Korta, t. 1 (1343-1348), Wrocław 1975 ; t. 2 (1349-1354), Wrocław 1983; t. 3 (1355-1357), Wrocław 1990; t. 4 (1358-1359), Wrocław (bez daty wydania); t. 5 (1360), Wrocław 1992
- Słownik etymologiczny miast i gmin PRL, Wrocław 1984
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wąsosz, Wąsosz 2000
- Zimmermann F. A., Beytrage zur Beschreibung von Schlesien, Bd 1-13, 1786

Materiały kartograficzne:

- Messtischblatt, pomiar 1887 r., nowelizacja 1929 r., wydanie 1937-1940 r.

Istniejące zagrożenia: Degradacja układu ruralistycznego związana z współczesną zabudową różnego typu, dogęszczanie i wprowadzanie nowej zabudowy na terenach historycznie niezabudowanych, rozbiórki i przebudowy budynków historycznych oraz ich modernizacja z wykorzystaniem współczesnych, niezgodnych z lokalną tradycją materiałów budowlanych.

Postulaty konserwatorskie: Utrzymanie układu wsi, zachowanie dominant, skali zabudowy, jej historycznego rozplanowania, tradycyjnych brył, formy, użytych materiałów i artykulacji elewacji, ochrona zespołu folwarczno-cmentarza rodowego i parku, terenu po cmentarzu ewangelickim i kaplicy grobowej.

11. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

12. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

czerwiec 2023

Justyna Kość